

RAZMISLEK O LUHMANNOVI SISTEMSKI TEORIJI V KONTEKSTU PROBLEMA DELOVANJA

POVZETEK

Izhodišče članka je ena ključnih dilem, ki označujejo sociologijo že od njenega nastanka: kontroverza struktura:delovanje, oziroma vprašanje, ali pojasnjevati družbo v terminih določujočih struktur, ali avtonomnih posameznikov. Avtor to dilemo imenuje "probleme delovanja" in poskuša pokazati, da številni poskusi sprave dveh omenjenih nasprotujočih si pozicij niso nujno tako zelo posrečeni, kot bi se to zdelo na prvi pogled. Po njegovem mnenju je dilema le podvojitev ključne premise evropske novoveške filozofije, kjer je subjekt zoperstavljen objektu, in na ta način vidi možnost njene razrešitve v teoretiziranju, ki se bi tej premisi izognilo. Takšna se kaže Luhmannova sistemska teorija, ki opozicijo subjekt:objekt nadomešča z dinamičnim konceptom samoreferenčnega sistema, vendar pa ta premik ne prinese v kontekstu problema delovanja nič novega. Luhmannova teorija socialnih sistemov tukaj ostaja povsem v okvirih klasičnih funkcionalističnih interpretacij, ki opisujejo družbo kot splet določujočih struktur, ki šele omogočajo delovanje posameznikov.

Ključne besede: Struktura, delovanje, akter, strukturacijska teorija, dihotomija subjekt:objekt, sistemska teorija, Niklas Luhmann, postmoderna.

* Fakulteta za družbene vede
Univerza v Ljubljani

1. UVOD

V članku bom poskusil prikazati osnovne poteze dileme, ki se v teoretski sociologiji zadnje čase precej zaostuje - kontroverza struktura : delovanje. V skladu s tem bom poskusil ponuditi tudi svoje videnje te dileme in ga navezati na Luhmannovo teorijo socialnih sistemov. Kot bom poskušal pokazati v tekstu, se sistemska teorija Niklasa Luhmanna zaradi nekaterih odmikov od klasične evropske metafizike, utemeljene na dihotomiji subjekt-objekt, kaže kot zanimiva možnost preseganja kontroverze struktura-delovanje, ker ta počiva prav na tej dihotomiji. Seveda v članku ne bom ne bom mogel dati nekih končnih odgovorov na vprašanja, ki se v tem kontekstu pojavljajo, vsekakor pa ga bom poskusil izpeljati v tezo, da Luhmann inovativnega nastavka svoje teorije ne izkoristi.

2. PROBLEM DELOVANJA

S sintagmo "problem delovanja" v bistvu označujem dilemo, ki je v sociološki literaturi znana kot struktura-delovanje kontroverza. Ker se mi zdi ta dobesedni prevod angleškega termina v slovenščini zelo neroden, sem ga (svojevoljno) zamenjal z izrazom "problem delovanja", ki - čeprav bi seveda lahko rekli tudi "problem struktur" - izpostavlja določeno problematičnost ravno na tem polu dihotomije: strukture so zaradi določenega samoumevnega "makro" fokusa sociologije (nasproti psihologiji, usmerjeni na posameznike) na določen način percepirane kot manjši problem kot delovanje akterjev. Pri problemu delovanja gre torej za dilemo, ki spremlja sociologijo vse od njenega nastanka: ali pojasnjevati družbo predvsem kot produkt svobodnega, nedeterminiranega delovanja avtonomnih posameznikov (akterjev), ali pa jo opisati kot splet določujočih struktur, ki šele omogočajo delovanje posameznikov. Seveda bi bil prikaz zgodovine sociološke misli kot stalnega boja teh dveh pozicij hudo poenostavljajenje, kajti skoraj vsi teoretiki so imeli pred očmi v resnici oba aspekta družbene realnosti. Je pa po drugi strani verjetno tudi res, da imamo kljub temu opravka z različnimi poudarki, ki označujejo dela omenjenih teoretikov. V prizadevanju, da bi razumeli fenomen družbe, so se mu približevali iz dveh različnih smeri, "objektivne" ali "subjektivne". Ta povsem praktični motiv, zaradi katerega so nekateri abstraktni pojem družbe poskušali "prijeti" s tega ali onega konca, pa je imel neljube posledice, saj se je sčasoma omenjena razlika v metodološkem pristopu ontologizirala v povsem načelno dilemo o naravi družbe. Vendar pa tudi če pokažemo na pretiranost razumevanja, ki bi vsa sociologijo zvedlo na dva pola, ostaja dejstvo, da obstajajo določene razlike med avtorji socioloških teorij glede vprašanja, kako se

lotiti analize družbe. V tem smislu lahko govorimo o dveh tradicijah sociologije, "objektivistični" in "subjektivistični", vendar predvsem v izvornem smislu različnih metodoloških nastavkov.

Objektivistični pristop, na eni strani, izhaja iz stališča, da imajo družbene strukture določeno objektivno lastnost, ki se jo ne da zvesti na lastnosti posameznih akterjev. Še več: te strukture bistveno determinirajo delovanje posameznikov, to pa pomeni da se mora sociologija pri svojem študiju osredotočiti prav nanje. Takšno razmišljanje je dosti starejše od discipline same, v sociologiji pa ga je s svojo preformulacijo Comteovega pozitivizma utemeljil Durkheim (GIDDENS, 1995: 144-146) z metodološkim postulatam o družbenih dejstvih kot o pojavih SUI GENERIS. Mehanizem, ki omogoča to prednost družbenih struktur pred posamezniki je pri različnih avtorjih razumljen na številne načine, toda verjetno je najbolj izdelan Parsonsov koncept, kjer je v središču socializacija, ki prenaša kulturne vzorce na personalno raven skozi posredovanje vlog. Najpomembnejše sociološke smeri, ki bi jih lahko uvrstili v kategorijo objektivističnih (strukturalnih, holističnih...) pristopov so funkcionalizem v večini svojih inkarnacij, strukturalizem in nekatere smeri marksizma (npr. Althusser).

Subjektivistični pristop pa po drugi strani izhaja iz pomena posameznikov in njihove vloge pri ustvarjanju družbenega sveta. To razumevanje počiva na prepričanju, da je posebna lastnost človeških bitij, po kateri se razlikujemo od živali, konstruktiven, interpretativen odnos do sveta okoli nas. V tem smislu družbeni svet ni neodvisna, zunanja entiteta, ki povsem determinira človeško vedenje, ampak je sam produkt kreativnih interpretacij, ki jih akterji uporabljajo v procesu medsebojnih interakcij. Glede na to družba ne more biti nič eksternega, prisilnega, tako kot so pogoji naravnega sveta okoli nas, ampak je mreža družbeno konstruiranih pomenov. Da bi dojeli družbo, se moramo torej obrniti k tem pomenom in procesom, v katerih ti nastajajo, to pomeni, vsaj pri začetniku te smeri, Maxu Webru, da se moramo pri analizi osredotočiti na posameznikove subjektivne interpretacije.

Subjektivistična smer se je od začetnih nastavkov Maxa Webra¹ zelo razvila. Omenil bom samo nekaj najizrazitejših doprinosov kasnejših teorij. Simbolični interakcionizem je pokazal na pomen vzajemne interakcije med posamezniki, v kateri pomeni v resnici nastajajo. Fenomenologija, ki je nastala iz Husserlove radikalne kritike zahodne znanosti, je poskusila pokazati, kako je zunanja, objektivna realnost v osnovi utemeljena v človeški zavesti in njenih intencionalnih aktih. Pomen etnometodologije, šole, ki je nastala najkasneje, pa je predvsem v tem, da je izpostavila pomen konteksta, v katerem so pomeni utemeljeni.

Dilema nasprotja med prikazanima pristopoma v sociologiji predstavlja enega ključnih problemov te discipline, saj je, kot sem že omenil, metodološko izhodišče pogosto potegnilo za seboj nasprotujoči si pojmovanji **ontološke narave družbe same**. O tem je v natančnih terminih razmeroma težko govoriti, kajti razumevanja avtorjev in interpretov, v kolikšni meri nosijo metodološki nastavki posledice na tej drugi, višji (ontološki) ravni so se in se še precej razlikujejo. Vsekakor pa razsežnost dileme postane očitna če jo zastavimo nekoliko bolj splošno: *problem delovanja* oziroma kontroverza struktura-delovanje v bistvu označuje celo vrsto teoretskih opozicij, ki določajo sociologijo prav od njenih začetkov: "posameznik - družba", "normativno - instrumentalno", "kolektiv - individum", "delovanje - red", "makro - mikro analiza" in še bi lahko naštevali. Glede na to postane jasno, da nerazrešen problem delovanja, ko med teoretiki ni osnovnega konsenza o pristopu k analizi družbe, pomeni hkrati tudi vrsto nerazrešenih vprašanj na ravni bolj osredotočenih analiz, se pravi da dilema ne ostaja zaprta v kroge dozdevno empirično nerelavantnih makro-teoretskih diskusij, ampak se tudi kaže kot žgoč problem na VSEH ravneh sociološkega raziskovanja. Na metodološki ravni, na primer, imamo tako opravka z dvema nasprotujočima si izhodiščema: "*metodološki kolektivizem*", vezan na objektivistični pristop tako izhaja predvsem iz kvantitativne metodologije, medtem ko "*metodološki individualizem*", sledeč postulatoma subjektivističnega pristopa temelji v glavnem v kvalitativni metodologiji.

Ta "vsenavzočnost" problema delovanja pa je le en razlog za zelo povečano zanimanje za to dilemo, ki smo mu priča danes. Drugi razlog je intenzivno prizadevanje sociologov zadnjih 15 do 20 let za novo teoretsko sintezo. To prizadevanje (postalo je že tako zelo izrazito, da ga eden njegovih ključnih predstavnikov, Jeffrey Alexander, imenuje "novo teoretsko gibanje" (ALEXANDER, 1988)) za združitev nasprotujočih si pristopov različnih socioloških teorij v novo, sintetično teorijo, v kateri bi bila zglajena vsa (ali vsaj temeljna) prejšnja nestrinjanja, pa pomeni tudi nujnost rešitve problema delovanja, saj ta, kot sem poizkusil pokazati, leži v središču številnih dilem sociološke teorije. Sociologi so se razreševanja dileme lotili zelo zavzeto in tako imamo danes pred seboj pravo poplavo novih rešitev, res pa je da niso vse enako prepričljive. Na težave, do katerih lahko prizadevanje za sintetični pristop pripelje, bi rad opozoril v naslednjem poglavju.

3. KAKO REŠITI PROBLEM DELOVANJA?

Prizadevanje za izdelavo nove teorije, ki bi predstavljala konsolidacijo vsega dosedanjega sociološkega znanja v novi paradigmi, je pripeljalo mnoge avtorje do tega, da so se poskusili spoprijeti s problemom delo-

vanja. Tukaj bi rad opozoril, da se lahko takšni poizkusi iztečejo v precej šibke trditve in da bi se kazalo spoprijeti s problemom na zelo previden način. Najslošnejše povedano, če je večina "klasičnih" sociologov poskusila prijeti svoj predmet preučevanja bodisi z individualne, bodisi s kolektivne perspektive, se mnogi avtorji danes poskušajo približati fenomenu z obeh strani hkrati. Ta poteza ima gotovo svoje prednosti, predvsem ker se zdi, da ekskluzivno zaprte teorije ne morejo več ponuditi novih, svežih uvidov. Vendar pa po drugi strani takšen premik ne more že v naprej predstavljati pomembne teoretske inovacije. Na tem mestu bi rad opozoril na nekatere težave, ki jih prinaša "teoretska sinteza".

Richard Muench in Anthony Giddens sta dva zelo značilna predstavnika novega teoretskega gibanja, ki si prizadeva za spravo dveh nedavno precej ostro nasprotujočih si teoretskih tradicij. Oba avtorja poskušata izdelati takšno teorijo, ki bi predstavljala močno kombinacijo najplodnejših konceptov iz obeh tradicij in prav gotovo jima to do določene mere tudi uspeva. Kljub temu pa njuno delo na neki drugi ravni lahko predstavlja dva nazorna primera teoretskih zagat, do katerih lahko pripelje prizadevanje za dosledno teoretsko sintezo.

Richard Muench je, upoštevaje kritiko, naslovljeno na Talcotta Parsonsa iz krogov avtorjev, ki so poudarjali pomen subjektivističnega pristopa, poskušal predelati Parsonsov ključni model kibernetične hierarhije (glej: MUENCH, 1989). Pri tem je sledil omenjenim kritikam v tem, da je poskusil Parsonsov model rešiti sporne rešitve "problema reda" - Parsons je namreč z nadpostavitvijo kulturnega podsistema societalnemu in personalnemu podsistemu nekoliko samovoljno poudaril **NORMATIVNE** dejavnike. Muenchova intervencija je v osnovi razgraditev Parsonsovega hierarhično urejenega *splošnega sistema delovanja* (general system of action) v nekaj, kar naj bi preseglo vsakakršno pristranskost. V Muenchovi shemi štirije podsistemi (biološki, personalni, societalni in kulturni), ki zadovoljujejo odgovarjajoče predpostavljene *funkcionalne potrebe* (functional prerequisites) niso razporejeni v razmerje podrejenost / nadrejenost, ampak so enakovredni, njihove relacije pa Muench pojasnjuje s konceptom *interpenetracije*. Muench namreč na ta način seveda rešuje Parsonsov model njegove "normativne pristranskosti", ki ljudi zvaja na "kulturne odvisneže", vendar pa hkrati dopušča, da modelu umanjka njegov *središčni koncept* in s tem tudi velik del njegovega razlagalnega potenciala. V Muenchovi verziji ostanejo štirije subsistemi enaki kot pri Parsonsu, toda tukaj niso urejeni po načelih kibernetične hierarhije, v kateri biološki in personalni podsistem napajata splošni sistem z energijo, kulturni in societalni pa z informacijami in ga na ta način usmerjata. Ali

kakor pravi Muench: "Glede na to normativni produkciji in reprodukciji struktur ne moremo več pripisovati enako pomembnega položaja kot jima ga Parsons (1937/1968) v svoji *normativni rešitvi problema reda*. Ta je le eden od štirih osnovnih procesov, ki prispevajo specifične efekte produkciji in reprodukciji redov in/ali struktur" (MUENCH, 1989: 108).

Parsonsova rešitev seveda v sebi nosi kup spornih implikacij, vendar pa kljub vsemu nima težav, ki se pojavijo ob Muenchovi predelavi. Pri Muenchu na ta način ni jasno, od kod prihajajo spremembe, kaj je njihov začetni vzvod in s kakšnimi mehanizmi jih je mogoče usmerjati, kajti s svojo razgraditvijo Parsonsove hierarhije ni omogočil več nobene določitve vira "energije" in "informacij". Štirije omenjeni podsistemi na ta način postanejo štirije segmenti družbene realnosti, ki lebdiijo v praznem prostoru drug poleg drugega, povezani s popolnoma kontingentnimi relacijami. Muenchov sistem na tej najsplošnejši ravni ne ponuja mehanizma, ki bi pojasnjeval spremembe, razvoj, selekcijo relevantnih informacij iz okolja in usmerjanje sprememb².

Podobne težave je mogoče najti tudi v delu Anthonyja Giddensa. Giddensova teorija *strukturacije* namreč sicer prinaša enkratno kombinacijo "akcijskih" in "strukturnih" pristopov, toda pri tem se ne uspe izogniti nekaterim nejasnostim. Po njegovem mnenju ljudje kot kreativna bitja proizvajajo družbeno realnost okoli sebe, toda ta skozi strukture, ki nastanejo kot rezultat neintendiranih posledic delovanj akterjev, določa smer posameznih delovanj. V tej trditvi sta lepo zajeta oba pristopa, objektivistični kot subjektivistični, toda vse skupaj ostaja na precej nejasni splošni ravni. Avtonomni akterji in omejujoče strukture so seveda nastali v procesu vzajemnih vplivanj in učinkovanj, toda če smo dosledni, je nekaj moralo biti prej. V odgovoru na to vprašanje je namreč skrita rešitev problema o ontološki naravi same družbe: ali je to nadindividualna, avtonomna enota ali pa je ne moremo misliti mimo posameznikov, ki jo sestavljajo? W. W. Sharrock verjetno ni imel v mislih Giddensa, ko je zapisal naslednji stavek, toda nedvomno ta kritika lahko velja tudi zanj: "Reči, da je družba tako objektivna kot subjektivna realnost, sestavljena tako iz delovanja kot struktur, lahko sicer zveni kot sprava nasprotujočih si pogledov, toda /.../ vprašanje ni, ali je družba objektivna realnost, ampak na kakšen način je to?" (SHARROCK, 1990: 154) Ali povedano z drugimi besedami: stališče, da igrata v družbi delovanje in struktura enako pomembno vlogo, ni nič drugega kot najosnovnejše vedenje sociologov.

Da težave, ki jih ima Giddens s svojim pristopom, niso le načelen problem, kaže tudi njegova nezmožnost ponuditi ustrezno metodologijo za konkretno analizo. Tukaj namreč predstavlja metodološki pristop, ki zahteva LOČENO analizo individualne in kolektivne ravni (glej GID-

DENS, 1979: 95) in na ta način njegov koncept *dualnosti strukture*, v okviru katerega naj bi ju preučevali v njuni medsebojni povezanosti, razpade v *dualizem*, ki ga sicer kritizira.

Težava, ki se kaže ne le pri Giddensu in Muenchu je predvsem v tem, da gredo mnogi sodobni avtorji v svoji želji po enkratni kombinaciji doslej nasprotujočih si konceptov preprosto predaleč. Nezaželen stranski učinek, ki se namreč lahko pojavi ob takšnih poizkusih je, da ob sopostavitvi najrazlišnejših konceptov izpade osnovni pojasnjevalni mehanizem. Povedano nekoliko drugače, prav s tem, ko so "klasični" sociološki teoretiki (od Durkheima pa do Parsonsa) omejili število elementov, ki so sestavljali njihove teorije, da bi jih lahko povezali v enkraten razlagalni model, so sploh svojim teorijam sploh omogočili pojasnjevalni potencial. S tem so se seveda izpostavili nevarnosti, ki jo pač prinaša vsak redukcionizem, toda enkratna selekcija teoretskih elementov je tista, ki naredi iz teorije neponovljiv poizkus kako dojeti družbeno realnost. Teoretik tako izpostavi nekaj elementov, za katere meni, da imajo v družbi osrednji pomen in v okviru selekcije poskuša pojasnjevati. Pojasnitev je tako nujno redukcionistična, a po drugi strani vendarle ponuja koherenten razlagalni model. Ravno to pa manjka številnim sodobnim avtorjem, ki v svoji želji po kombinaciji čim več elementov ne morejo ničesar izpostaviti in na ta način oblikujejo statične teorije, v katerih njihove komponente stojijo druga poleg druge v popolnoma nejasnih razmerjih. Takšnim teorijam največkrat manjka neka SREDIŠČNA NOCIJA, urejevalni koncept, ki bi zmanjševal kontingenco teoretskih elementov in s tem ponudil razlago ali opis družbenega dogajanja. Ravno v tem so bili močni "klasični" teoretiki - Durkheim je tako pojasnjeval družbeno dinamiko skozi koncept delitve dela in funkcionalne diferenciacije, marksisti skozi razvoj proizvodjalnih sil in razredni konflikt, Spencer skozi analogijo družbe s organizmom, fenomenologi skozi proces vzajemne tipifikacije...

Vprašanje, ki se ponuja, je torej, ali ni zavračanje klasičnih teorij v imenu preseganja redukcionizmov vendarlenekoliko prehitra poteza? Obstaja namreč nevarnost obstaja namreč, da "s porodno vodo zavržemo tudi dojenčka": s tem ko nam uspe preseči redukcionizme postanemo nesposobni ugotoviti kakršno koli vzročno povezavo med elementi teorije.

Če sprejememo ta argument, se sicer soočimo z novo načelno dilemo - ali vztrajati pri redukcionističnih teorijah v imenu njihove konsistentnosti in razlagalnih potencialov ali pa v imenu preseganja redukcionizmov privoliti v razlagalno šibkejše teorije - vendar pa nekaj precej plodnih poizkusov teoretske sinteze v zadnjih dveh desetletjih (tukaj bi morda omenil delo Pierra Bourdieua in analizo mrež (network analysis)) kaže, da opcije tukaj niso tako zelo izključujoče.

S tem opozorilom na neke vrste "načelno" pomanjkljivost, ki jo je mogoče najti v delu Muncha in Giddensa, pa tudi pri nekaterih drugih avtorjih bi rad zaključil poglavje o nevarnosti, ki preži na prehitre poskuse "teoretske sprave". Sedaj smo namreč na točki, na kateri se postavlja neizogibno vprašanje o izvoru problema delovanja, kajti poznavanje odgovora na to vprašanje odpira možnost za preseganje dileme same.

4. IZVOR KONTROVERZE

Tudi tej temi je zadnje čase posvečeno precej pozornosti, to pa glede na njen pomen seveda ne more presenetiti. Prvič, odgovor na vprašanje o izvoru kontroverze lahko pomaga pojasniti, zakaj so poskusi teoretske sprave ostali neuspešni, in drugič, odgovor je seveda nujen v primeru kakršnega koli ustrežnejšega poskusa rešitve problema. V tem delu se s tem problemom ne bom ukvarjal ekstenzivno, temveč bom le predstavil dve tezi in dodal še svoje videnje težave, nato pa iz tega poizkusil izpeljati navezavo na delo Niklasa Luhmanna.

Na začetku bi rad opozoril na Adamovo tezo, da je v ozadju spora med "delovanskim" in "strukturalnim" načinom analize družbe "dejstvo, da je proces modernizacije (ki se je v bolj izraziti obliki pokazal na prehodu v 20. stoletje, torej v času, ko se bo konstituirala sociologija) temeljil na dveh glavnih vzvodih: v naraščajoči individualizaciji in v organizacijskem strukturiranju vse večjega dela družbenega življenja" (ADAM, 1995: 11). Tako imamo po eni strani "opravka s čedalje bolj avtonomnim posameznikom in individualno iniciativo, po drugi strani pa postaja prav ta posameznik objekt, delček v kolesju formalne organizacije in sistemskih imperativov (...)" (IBID.). Fran Adam iz tega dejstva izvaja, da so se glede na to sociologi razdelili na dva tabora. Prvi je izhajal iz avtonomije posameznika, drugi pa iz nadindividualnih struktur. Ta pojasnitev predstavlja neke vrste sociološko razlago nastanka problema sociologije.

Drugo zanimivo videnje izvora problema delovanja, ki ga velja omeniti, pa je nekoliko starejša interpretacija Alana Dawa, ki je izsledil korenine problema v filozofski debati o ontološki naravi človeka. Po njegovem mnenju *sociologija socialnih sistemov* temelji na pesimistični viziji človeka: na Hobbesovih naziranjih temelječe razumevanje človeka kot destruktivnega bitja pomeni tudi, da mora biti človek, če je njegova narava slaba, v interesu družbe "zamejen v samo- in družbeno konstruktivno delovanje z entiteto, ki mu je tako zunanja kot nadrejena" (DAWE, 1978: 370). Torej, ker ne živimo v hobbessovski "vojni vseh proti vsem" pomeni, da takšna entiteta obstaja kot "pojav SUI GENERIS" (IBID.). Po drugi strani pa *sociologija družbenega delovanja* počiva na opti-

mistični viziji človeka. "Človek je razumljen kot avtonomen družbeni agent, samo- in družbeno kreativen, in kot edini vir tako produkcije kot razvoja njegove osebnosti kot tudi družbe same" (IBID.: 273). Vendar pa človekovo konstituiranje družbenih institucij "ostaja ideal, kajti dejansko imamo opravka s situacijo, kjer so te pobegnile človeškemu nadzoru v postvarjenja božanske avtoritete, nad-človeške družbene sisteme, torej v dozdevno avtonomne stroje" (IBID.: 275). Pesimistični "problem reda" je tu tako transformiran v "problem nadzora" nad obstoječimi institucijami, ki se včasih zdijo kot nekaj povsem eksternega posameznikom, ne glede na to da so ravno posamezniki tisti, ki jih konstituirajo. Dawe identificira Rousseauja kot začetnika te struje, z nadaljevalci kot so Weber, fenomenološka sociologija...

Zdi se, da se je Dawe s njegovega zornega kota resnično uspel približati bistvu problema, toda rešitev, ki se mi ponuja je vendarle nekoliko drugačna. Moja teza je namreč, da je izvor težav s konceptualizacijo koncepta delovanja nasproti strukturi v filozofski predpostavki moderne evropske znanosti, v *dihotomiji subjekt - objekt*. V skladu s to predpostavko je v 19. stoletju prišlo do *specifične delitve dela med družboslovnimi znanostmi*, v kateri se je omenjena dihotomija utelesila v *delitvi na sociologijo in psihologijo*. To je pomenilo, da se je prva osredotočila na objektivni in druga na subjektivni aspekt družbenega. Trdovratnost, s katero se ta shema ohranja vse do danes, nas sili k vprašanju, ali ni mogoče v tem smislu vendarle govoriti o "kuhnovski" *paradigmi* tudi v družbenih znanostih, čeprav avtor tega koncepta to možnost zavrača.

Težave, ki jih ima v tej luči sociologija danes, se prenašajo skozi dva konkretna vzroka. Prvi je vezan predvsem na fazo konstituiranja sociologije kot samostojne discipline, saj so mnogi avtorji (izstopajoč primer je seveda Durkheim) branili njene pozicije ravno s poudarjanjem specifičnosti njenega predmeta: družba zanje tako obstaja kot objektivno dejstvo, ki se mu ni mogoče ustrezno približati s pojmovnim instrumentarijem drugih disciplin. Tako je na primer Durkheim ne glede na to, da se strogo gledano ni zapadel v enostranski objektivizem, vendarle največji del svojega časa posvetil prav analizi družbenih pojavov kot dejstev "sui generis". Ta vsaj navidezno enostranski poudarek je pripeljal do odgovorov z druge strani, ki je poudarjala pomen subjektivnih dejavnikov, kot je na primer človekova sposobnost refleksije, kreativnosti itd., vse dokler ni nastala zapletena situacija, s katero imamo opravka danes. Tukaj pa smo se že približali drugemu vzroku težav s problemom delovanja: podvajanju meta-metodološke predpostavke zahodne znanosti o razbitju realnosti na subjekt in objekt preučevanja na nivoju sociološkega diskurza. Ves balast konceptual-

izacij in problemov, ki jih je prinesla ta predpostavka v filozofiji in drugih znanostih, se je namreč prenesel tudi v sociologijo, in to bodisi z oblikovanjem različnih konfliktnih teorij, vezanih na "subjektivno" ali "objektivno" (tiste, ki izpostavljajo pomen delovanja, nasproti tistim, ki poudarjajo pomen družbenih struktur), bodisi z vpletanjem različnih derivatov filozofskih argumentacij v razpravo.

Upam, da mi je s tem uspelo nakazati vsaj nekatere ključne težave, ki so v sociologiji povezane s problemom delovanja. Seveda smo očitno še daleč od dokončne razrešitve problema, toda kljub temu bi rad opozoril na Luhmannovo teorijo socialnih sistemov, ki vsaj na prvi pogled odpira določene možnosti za preseganje dileme. V naslednjem poglavju bom poizkusil nakazati v najbolj splošnem smislu, kaj bi lahko bile te možnosti in hkrati izpostaviti nekaj točk, ki nekako kažejo na to, da ta teorija vendarle ne uspeva ponuditi nič bistveno novega pri reševanju problema delovanja.

5. LUHMANNOVA TEORIJA SOCIALNIH SISTEMOV IN PROBLEM DELOVANJA

5. 1. Dva segmenta Luhmannove teorije

Verzija sistemske teorije, ki jo je oblikoval Niklas Luhmann, predstavlja glede na povedano v prejšnjih poglavjih zanimiv podvig na dveh ravneh. Po eni strani njegovo delo v sodobni sociološki teoriji izstopa kot morda edini pomembnejši prispevek, ki ne sledi očitnim težnjam po povezovanju različnih nivojev družbene analize (delovanje:struktura, mikro:makro nivo itd.), ampak zelo dosledno razvija nekatere klasične funkcionalistične nastavke in pri tem ohranja, v nasprotju s številnimi drugimi neofunkcionalističnimi avtorji (McQUAIRE in DENISOFF, 1995: 6), izraziti sistemski, strukturni in makro poudarek.

Po drugi strani pa nekateri segmenti Luhmannovega dela predstavljajo zanimiv preboj na povsem drugem nivoju. V zaključku prejšnjega poglavja tega članka, sem poizkusil pokazati, kako problem delovanja v sociološki teoriji do neke mere izhaja iz podvojitve metateoretske, filozofske predpostavke o dveh segmentih realnosti (objektivni in subjektivni) na nivoju družbene analize. Zdi se, da so sociološke teorije, izhajajoče iz dveh nasprotujočih si perspektiv, nekako izčrpale svoje potencialne in v skladu s tem imamo danes, kot je bilo že omenjeno, opravka predvsem z najrazličnejšimi poskusi teoretskih sintez. Na določene nevarnosti, ki prežijo na te podvige, sem opozoril v prejšnjih poglavjih. Kar se nam lahko kaže kot nekoliko nenavadno, je to, da se zdi, da nobeden od številnih sociologov ni pomislil na možnost popolne

opustitve novoveškega diskurza subjekta in objekta. Sociologi se v zadnjih dveh desetletjih očitno nagibajo k povezovanju subjektivistične in objektivistične perspektive, kar je nedvomno pomemben korak naprej, vendar še vedno znotraj opozicije subjekt:objekt. Glede na številne postmoderne teorije o razpadu subjekta in eroziji objektivne realnosti, ki se pojavljajo v teoretskem okolju sociologije, je presenetljiva popolna netematiziranost možnosti za oblikovanje teorij zunaj novoveške binarne opozicije. Ravno tu pa je zanimivo Luhmannovo delo, kajti v nekaterih segmentih njegove teorije je mogoče opaziti ravno to možnost.

Torej, nemški sociolog Niklas Luhmann, iz perspektive nakazanega problema delovanja v svojem pisanju očitno združuje dva, v sodobni sociološki teoriji relativno redka pristopa k družbeni analizi. Na enem nivoju ohranja izrazit klasični enostranski funkcionalističen makro poudarek na strukturah družbenega sistema, na drugem pa hkrati uvaja določene nastavke, za katere se zdi, da ponujajo zanimivo možnost za preseganje samoumevnih modernističnih predpostavk klasične sociologije. Tukaj pa vznikne nov problem. Za omenjena Luhmannova pristopa, s katerima stoji izven toka, prevladujočega v sodobni sociološki teoriji, ki si prizadeva za oblikovanje teoretske sinteze, se zdi, da med seboj nista ravno kompatibilna. Po eni strani predstavlja Luhmannov izraziti funkcionalistični poudarek skoraj dogmatsko zavezanost klasičnemu sociološkemu diskurzu, po drugi stani pa s svojim preseganjem opozicije subjekt:objekt sega, vsaj potencialno, zelo daleč čez uveljavljene meje tega diskurza. Vraščanje, ki se torej pri tem neizogibno postavlja, je, kako uspe Luhmann razrešiti to napetost, ki se pojavlja v njegovem delu, torej, v kakšnem razmerju sta omenjeni dve predpostavki.

5.2. Funkcionalizem ali postmodernizem?

Odgovor na vprašanja, ki so se izostrila v zgornjih odstavkih, zahteva nekoliko podrobnejšo analizo omenjenih dveh Luhmannovih predpostavk. Poglejmo si najprej tezo o njegovem radikalnem funkcionalizmu.

5.2.1. Luhmannova sistemska teorija kot radikalni funkcionalizem

To, kar bi lahko imenovali Luhmannov **radikalni funkcionalizem**, se kaže predvsem v dveh značilnostih njegovega pisanja, podajanju prednosti v analizi družbenim funkcijam (posamezniki kot kreativni akterji tukaj ne igrajo pomembne vloge) in pojasnjevanju družbenih sprememb in razvoja predvsem skozi koncept (funkcionalne) diferenciacije. Helmut Wilke, eden ključnih interpretov Luhmannove teorije, pojasnjuje osredotočanje analize na družbene funkcije in iz njih izhajajoče strukture takole: "Temeljna usmeritev sistemskoteoretskega razmišljanja je, da

družbe ne pojmuje zgolj kot agregacije ljudi. (...) Ta usmeritev (...) vključuje predpostavko, da družbe ni moč pojasniti zgolj z upoštevanjem delovanja njenih članov. (...) Pomen te ključne predpostavke za problem družbenega reda je v tem, da pogojev možnosti reda sodobnih razvitih družb ni mogoče omejiti na zakonitosti družbenega delovanja" (WILKE, 1993: 18). Luhmann izhaja iz trditve, da je "podmena, da se družba sestoji iz ljudi ali iz odnosov med ljudmi ...humanistični pred-sodek" (LUHMANN, 1995: 191), ki ne omogoča nikakrših pomembnejših spoznanj o družbenih zakonitostih. Zato namesto te podmene ponuja za izhodišče analize pojem sistem, ki ga razume kot določeno diferenco - diferenco med sistemom in okoljem (1995: 192-193). Sistem deluje tako, da se reproducira skozi niz samoreferenčnih operacij iz elementov, iz katerih je sestavljen. Družbeni sistem (ki je nekaj povsem drugega kot psihični) je tako po Luhmannu operativno zaprt sistem, za katerega je značilno reproduciranje komunikacij iz prejšnjih komunikacij (1995: 194), kar pa ne implicira tautologije: avtopoetičen sistem se odziva na spremembe v svojem okolju, vendar le v skladu s svojim lastnim operacijskim kodom. Slednje je pomembno, če hočemo razumeti, kako Luhmann pripelje v sistemsko perspektivo drug niz klasičnih funkcionalističnih nastavkov.

Ko namreč postane okolje za sistem prekompleksno, da bi lahko njegove dogodke učinkovito prevajal v svoje lastne resurse za operacije, ki bi ohranjale razliko med njim in okoljem (MUENCH, 1994: 287), je prisiljen podvojiti to razliko znotraj samega sebe. Ta ponovitev diference znotraj sistema je v Luhmannovi teoriji ključen evolucijski impulz. Sistemi v tej shemi rešujejo probleme, pred katere jih postavlja okolje, s svojo lastno progresivno **diferenciacijo**. Takšna rešitev pa je v svojem bistvu zelo blizu klasičnim funkcionalističnim argumentom, kar pa samo po sebi ne bi bilo tako zelo presenetljivo, če ne bi omenjena klasična funkcionalistična rešitev doživela številnih prepričljivih kritik z različnih strani, nenazadnje tudi s strani teoretikov, ki so Luhmannu blizu, tako imenovanih "neofunkcionalistov". Neofunkcionalisti, kot so Colomy, Bendix, Alexander, Lechner in številni drugi, so priznali, da v funkcionalizmu predpostavljena ključna zgodovinska težnja progresivne diferenciacije spregleduje cel niz pomembnih družbenih procesov in v skladu s tem pričeli previdneje oblikovati teze o družbenih spremembah (COLOMY, 1995: 39- 42)³.

Zdi se, da Luhmann ni pripravljen plačati cene, ki bi jo prineslo nekoliko manj linearno razumevanje družbene evolucije, saj bi to verjetno zahtevalo tudi preoblikovanje številnih drugih segmentov njegove teorije. Trditev, da vsakakršno vmešavanje v tok evolucije lahko pripelje samo do novih in presenetljivih problemov (LUHMANN, 1995a: 34), tako ne ruši njegovega koherentnega teoretskega sistema, predstavlja

pa empirično precej samovoljno trditev. Trditev, da "za preživetje (družbe) zadošča evolucija" (LUHMANN v: ADAM, 1996: 117), ima očitne neoliberalistične, skorajda thatcherjanske laissez-faire implikacije. To sicer ne bi bilo vprašljivo, če se ne bi izkazalo, kakor je pokazal Wilke (glej: ADAM, 1996: 116 in naprej), da temelji logika funkcionalne diferenciacije v skrajno nevarni centrifugalni dinamiki. V tej luči pa je vprašljivo, ali resnično kaže prepustiti družbeno evolucijo povsem samo sebi. V skladu s tem ponuja Wilke precej bolj umirjene nastavke: potrebno bi bilo "povezati liberalni model samoorganizacije in samousmerjanja z možnostjo, da se v operacijsko delovanje vpelje restrikcije v smislu samoomejevanja in samonaveze (Selbstbindung), ki bi omogočale, da v medsebojni igri funkcijskih sistemov nastane 'viabilna' (tj. preživetja sposobna, uporabna in morda razumna) celota" (WILKE v: ADAM, 1996: 118).

Tako kot pri vprašanju izločitve posameznika iz analize družbe - kjer noče sprejeti deradikaliziranih postavk neofunkcionalističnih avtorjev, ki so pripravljene do določene mere v svoji analizi upoštevati pomen kreativnega delovanja akterjev - Luhmann tudi pri vprašanju diferenciacije ne opaža premikov v svojem teoretskem okolju in vztraja pri doslednih funkcionalističnih konceptualizacijah. Njegova teorija tako ostaja izrazit funkcionalizem, ki "analizira sistemske procese skozi impliciran koncept funkcionalne potrebe, potrebe sistema, da bi reduciral kompleksnost svojega okolja" (TURNER in MARYANSKI, 1995: 58), funkcionalizem, ki se ni pripravljen odreči svojim predpostavkam, pa čeprav je cena za to niz spornih enostranskih poudarkov. Kot je bilo že omenjeno, Luhmannov problem ni v tem, da ne bi svojih argumentov razvijal dosledno, konsistentno in prepričljivo, njegov problem je verjetno v temeljnih nastavkih, iz katerih izhaja, iz ekskluzivnega osredotočanja na sistem (in na njegove potrebe). Slednje mu narekuje določeno logiko, ki ga po eni strani navaja k spregledovanju nekaterih za sociologijo ključnih fenomenov (poleg neustrezne konceptualizacije fenomena diferenciacije in marginaliziranja vloge kreativnega posameznika ki potisnjen v okolje sistema postane le en segment v kompleksnosti okolja, s katerim ima opravka sistem), je treba tu omeniti vsaj še zanemarjanje vprašanja družbene integracije (ADAM, 1996: 104 in naprej)), po drugi pa ga dela ranljivega za neke že povsem klasične očitke očitke klasičnemu funkcionalizmu⁴.

Če povzamemo, lahko torej ugotovimo, da je Luhmann oblikoval svojo verzijo sistemske teorije v tem segmentu povsem mimo danes prevladujočega trenda teoretskih sintez. S tem se je po eni strani izognil določenim neprepričljivostim sodobnega sociološkega pisanja, omenjenim v prejšnjih poglavjih (razvodenelost argumentacije, v okviru

katere "vse vpliva na vse" in se tako izgublja pojasnjevalna rdeča nit), po drugi strani pa so cena, ki jo plačuje za to, omenjena poenostavljajna in enostranskosti, to pa pomeni, da je ranljiv na enakih točkah kot so bili njegovi teoretski predhodniki.

5.2.2. Elementi v Luhmannovem delu, ki nakazujejo možnosti za preseganje modernistične paradigme

Dokazov za siceršnjo prodornost Luhmannove sistemske teorije znotraj precej strogo postavljenih funkcionalističnih parametrov bi nedvomno lahko našli veliko, toda to ni tema tega teksta. Omenimo samo mimogrede, da Luhmann na številnih mestih presega zagate klasičnega funkcionalizma, predvsem njegovo teoretsko neplodno statičnost.⁵

Osrednje vprašanje, na katero je treba odgovoriti v kontekstu problema, ki se nakazuje v tem članku, je Luhmannovo razmerje do nekaterih zanimivih segmentov njegove teorije, ki vsaj nakazujejo možnost za preseganje ujetosti sodobnih socioloških razpravljanj v okviru modernističnih opozicij (posameznik:družba, mikro:makro, struktura:delovanje itd.). Vprašanje je torej, ali ti segmenti igrajo v njegovi teoriji tako ključno vlogo, da bi jo lahko označili kot **most k neki po (post) moderni paradigmi** teoretiziranja, ali pa gre le za določene inovativne konceptualizacije, ki pa kljub zanimivim prebojem in drugačni terminologiji v osnovi ostajajo znotraj parametrov klasične (modernistične) sociološke argumentacije?

Luhmannova sistemska teorija je namreč zanimiva v kontekstu preseganja problema delovanja v segmentu, kjer se, z uvajanjem dinamične opozicije sistem:okolje, *oddaljuje od dualizma subjekt:objekt*, ki leži v samem temelju zahodne novoveške znanosti. Kot sem poizkusil pokazati v prejšnjem poglavju, igra ta metodološka predpostavka bistveno vlogo (med drugim) pri nastanku problema delovanja v sociologiji, to pa pomeni, da bi lahko imela teorija, ki jo presega, (vsaj potencialne) možnosti za preseganje dileme. Še posebej se zdi ta možnost privlačna glede na določene premike v sodobnem družboslovju⁶, za katerega se zdi, da je na nekaterih točkah že kar odločno zakorakalo v to smer (teorije o t.i. smrti subjekta, postmodernizem, postpozitivizem itd.).

Pri razpravi o potencialih Luhmannove teorije za preseganje klobčiča modernističnih opozicij je treba izhajati iz opažanja, da so bili številni teoretiki v obdobju populariziranja sistemske teorije v znanstveni sferi pripravljeni v njej videti dosti več, kot vidijo z nekoliko kritične distance danes. Lep primer začetnega entuziazma je pisanje Tineta Hribarja, "da je bilo izhodišče obče sistemske teorije prav v opustitvi paradigme subjekta, ki je reprezentiral izhodišče in središče analize: vendar pa je vpel-

java sistema v vzratni optiki razvoja te teorije na nek način izpeljala zamenjavo na ravni pojmovno-nominalnih oznak, ne pa na ravni bistva kot bistva. Sistem se je namreč ontologiziral v subjekt in nastopil z mesta subjekta in z lastnostmi subjekta: čeprav je razmerje med subjektom in objektom nadomestila relacija sistema in okolja, pa je le okolje izgubilo lastnosti objekta, medtem ko je sistem privzel pozicijo in karakteristike subjekta" (HRIBAR v: DEBELJAK, 1992: 15). Po Hribarju je to vpletenost obče sistemske teorije v klasično antropocentrično pozicijo presešel šele Luhmann: "Šele pojem eko-kompleksa, ki ga je uvedel Niklas Luhmann v knjigi *Soziale Systeme* (1987), se dokončno izmakne participaciji na metafizični dualiteti, to pa tako, da izpostavi načelo enakovrednosti sistema in okolja, ki ga ne regulira več njuna razlika, marveč vključenost v eko-kompleks" (IBID.).

Vendar pa se zdi, da se novejša recepcija Luhmanna oddaljujejo od takšnega stališča. Morda najbolj nazorno prikazuje problem, ki se tukaj pojavlja, Darij Zadnikar, ko opozarja, da sistemska teorija vendarle "odpravlja tradicionalni pojem subjekta, tako da ga implicite ohranja" (ZADNIKAR, 1991: 104). Po njegovi oceni je sistemska teorija subjekt-na teorija brez subjekta, "kar je očitno tudi ob njenem pojmovanju zavesti kot teoretskega priusa. Družbenost je zgolj sekundarni nadomestek izvirne pomankljivosti zavesti, ki je vedno delna zavest ("subjektivna") in ne more izpolniti ideala transparence ("vsevednosti"). (...) Družba je tako nadomestek tistega, česar zavest izvirno ni zmožna. Jalovi gon posamične zavesti k vsevednosti (eros) se lahko asimptotično realizira v univerzalnem socialnem sistemu. Avtopoetičnost sistemske teorije vgrajuje prav ta mehanizem, ki daje videz vsevednosti, ideal univerzalne deskripcije, ki odseva od njene subjektne filozofske deskripcijske sile" (IBID.). Luhmann iz te perspektive torej ubeži diskurzu subjekta le navidezno, kajti nosilec v svet usmerjenega delovanja v njegovem delu ni več avtonomen, kreativni posameznik, ampak ontologiziran družbeni sistem, to pa osnovno logiko delujočega subjekta, razen tega, da jo z mikro ravni delegira na makro raven, pušča nedotaknjeno. Če lahko na določen način trdimo, da je eksistencializem moderna filozofija par excellence, saj v svojem bistvu izhaja iz novoveškega subjekta, ki je zmožen ločevati (med dobim in slabim, koristnim in nekoristim itd.), vidimo, kako blizu ostaja tej modernistični *logiki subjekta* Luhmannov sistem, ko iz svojega (prekompleksnega) okolja ločuje segmente, ki ga zanimajo, od tistih, ki ga ne. Zdi se, da se je v Luhmannovo teorijo "humanistični predsodek" vrnil skozi stranska vrata.

Glede na to lahko beremo Luhmannovo razumevanje sistema in njegovega okolja kot sicer zanimivo teoretsko inovacijo, ki pa ne doprinaša diskusiji o problemu delovanja nič bistveno novega. Kot sem poskusil pokazati, Luhmann po eni strani ostaja trdno znotraj klasičnih funkcionalističnih povdankov, po drugi strani pa uvaja določene nastavke (diskurz ki ni apriorno vezan na modernistični dualizem), ki bi lahko pomenili zanimivo preseganje nivoja tematiziranja problema delovanja v sodobni sociološki teoriji, vendar teh potencialov ne izkoristi. Še več, zdi se, da ti nastavki ostajajo povsem podrejeni funkcionalistični logiki njegovega razmišljanja. Seveda to ne pove ničesar o pojasnjevalnih sposobnostih Luhmannove teorije, kot koherenten teoretski sistem je prav gotovo v tem pogledu zelo močna, kar nenazadnje dokazujejo številne Luhmannove prodorne analize sodobne družbe. Kar poskušam pokazati na tem mestu je zgolj to, da ta teorija ne izpolnjuje pričakovanj o preseganju problema delovanja v sodobni sociološki teoriji, ki jih spodbudi s svojim inovativnim instrumentarijem.

6. SKLEP

V članku sem poskusil nakazati temeljne poteze dileme struktura:delovanje v sodobni sociološki teoriji in skozi identifikacijo izvora problema v novoveškem diskurzu nakazati možnosti za njegovo preseganje. Glede na določene postmodernistične in postpozitivistične premike v družboslovju bilo bi po moji oceni treba premisliti možnosti za vzpostavitev sociološkega teoretiziranja zunaj modernistične opozicije subjekt:objekt, še posebej, ker se zdi, da se je sociologija znotraj tega parametra precej izčrpala. V članku sem trdil, da teorija socialnih sistemov Niklasa Luhmanna predstavlja visoko inovativno konceptualizacijo socioloških dilem in na ta način nakazuje zanimivo možnost za oblikovanje teorije zunaj modernističnih postavk, vendar je nekoliko podrobnejša analiza pokazala, da Luhmann svoje teorije ni razvil v tej smeri, ampak je svoje inovativne nastavke povsem podredil klasični funkcionalistični logiki.

OPOMBE

1. Teoretski nastavki, ki jih je vpeljal Max Weber, sicer v mnogočem presegajo to, kar bi lahko imenovali zgolj subjektivizem: v svojem delu je pozornost usmeril tudi na določene objektivizirane družbene strukture ("železna kletka birokracije..."). Še več, njegova individualistična metoda naj bi bila predvsem dopolnilo določenim enostranskostim dotodaj prevladujočega funkcionalizma (glej: ADAM, 1996: 12-13). Ti nastavki pa so se čez čas izkazali za zelo plodno izhodišče za mlajše avtorje, ki so bili bolj odločno zavezani subjektivističnemu pristopu.

2. Podobno opozarja Nicos Mouzelis. Po njegovem mnenju številni avtorji danes poskušajo reformulirati Parsonsovo shemo AGIL z dodajanjem nekaterih voluntarističnih elementov, pri tem pa ne upoštevajo posledic, ki jih imajo takšni posegi za celoten koncept (MOUZELIS, 1995: 86).

3. Neofunkcionalisti so revidirali klasični koncept linearne diferenciacije z uvedbo več tipov diferenciacije, kot so neenaka, skrhana, nepravična diferenciacija in celo dediferenciacija, kajti očitno je, da "čisti prelom" s preteklostjo, impliciran v teoriji diferenciacije, ne obstaja. Revidiran koncept nakazuje, da sledovi in enklave tradicionalizma presenetljivo trdovratno vztrajajo sredi domnevno modernih sistemov (COLOMY: 1995: 41-42).

4. Turner v tem slednjem smislu verjetno opravičeno opozarja, da Luhmann z izpostavljanjem sistemskih potreb/imperativov po redukciji kompleksnosti in adaptaciji na okolje oblikuje precej majav temelj za svojo teorijo, saj ta počiva na skrajno vprašljivi tautologiji. Reči, da določena strukturna značilnost (na primer funkcionalna diferenciacija) nastane zaradi sistemske potrebe po redukciji kompleksnosti in adaptaciji na okolje pomeni trditi, da je končno stanje (zreducirana kompleksnost in prilagojenost na okolje) vzrok za sam dogodek (funkcionalno diferenciranje). Sistemske potrebe tako čudežno proizvajajo strukture, ki zadovoljujejo te potrebe (glej TURNER, 49, 114 in 115).

5. Giddens tako pokaže, da je verjetno Luhmannov najpomembnejši dosežek pri tem vezan na koncept homeostaze: "Interdependenca sistemov je pri funkcionalističnih avtorjih navadno razumljena kot homeostaza. Homeostazo lahko razumemo kot operacijo vzročnih zank, cirkularnih vzročnih relacij v katerih sprememba v eni enoti inicira sekvenco dogodkov, ki zadevajo druge enote, katere nato vplivajo na enoto, kjer se je sekvenca začela in jo na ta način poskušajo vrniti v njeno izvorno stanje. Izraz 'sistem' v pisanju funkcionalistov, ter njegovo enačenje s homeostatičnimi lastnostmi, daje vtis kakor da ideja homeostaze izčrpa pomen interdependence delovanja in sistemske integracije" (GIDDENS, 1979: 78). Giddens pa pokaže, da "sistemska teorija tukaj ponuja bolj napredno rešitev: po avtorjih, ki so jih navdihnili njenimi koncepti, lahko homeostatične značilnosti družbenega sistema ločimo od tistih, ki pripadajo višjemu redu in vsebujejo samoregulacijo skozi feedback via operacija selektivnega 'filtriranja informacij'. Feedback mehanizmi sicer lahko proizvajajo statičnost (stasis): toda v nasprotju s homeostatičnimi procesi so lahko tudi usmerjevalni in so lahko motor kontroliranih sprememb" (IBID.: 78-79). Glede na to lahko ugotovimo, da sistemska teorija nima težav z uvajanjem dinamizma v koncept socialnega sistema, ki je sicer v osnovi statičen, kar je za klasike funkcionalizma bil vedno problem.

6. in nenazadnje tudi v naravoslovju; spomnimo se samo implikacij relativnostne teorije, po kateri fizika kot temeljna znanost, ki se ukvarja z zakonitostmi sveta "tam zunaj", ne more več z gotovostjo trditi, da tak ojektivni svet sploh obstaja.

LITERATURA

- ADAM, Frane (1995), "Sociologija na pragu drugega tisočletja: poti in stranpoti", v: KOMPENDIJ SOCIOLOŠKIH TEORIJ (ur. Frane Adam), Scripta, Ljubljana.
- ADAM, Frane (1996), SOCIOLOŠKI PORTRETI, Obzorja, Maribor.
- ALEXANDER, Jeffrey (1988), ACTION AND ITS ENVIRONMENTS (Toward a New Synthesis), Culumbia University Press.
- BRYANT, Christopher G.A., JARY, David (1991), "Coming to Terms with Anthony Giddens", v: C.G.A. Bryant, D. Jary (eds.), GIDDENS' THEORY OF STRUCTURATION - A Critical Appreciation, Routledge, London, New York.
- COLOMY, Paul B. (1995), "Recent Developments in the Functionalist Approach to Change", v: READINGS IN CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORY (From Modernity to Postmodernity), uredil Donald McQuaire, Prentice Hall.
- DAWE, Alan (1978), "Theories of Social Action", v: HISTORY OF SOCIOLOGICAL ANALYSIS (uredila T. Bottomore in R. Nisbet), Heinemann, London.
- DEBELJAK, Aleš (1992), POSTMODERNA SFINGA, Wieser, Celovec.
- FARARO, Thomas J., (1992), THE MEANING OF GENERAL THEORETICAL SOCIOLOGY (Tradition & Formalization), Cambridge University Press.
- GIDDENS, Anthony (1978), "Positivism and its Critics", v: A HISTORY OF SOCIOLOGICAL ANALYSIS (uredila T. Bottomore in R. Nisbet), Heineman, London.
- GIDDENS, Anthony (1979), CENTRAL PROBLEMS IN SOCIAL THEORY (Action, Structure and Contradiction in Social Analysis), MacMillan Education.
- GIDDENS, Anthony (1989), NOVA PRAVILA SOCIOLOŠKE METODE, SH, Ljubljana.
- GIDDENS, Anthony (1993a), SOCIAL THEORY AND MODERN SOCIOLOGY, Polity Press.
- GIDDENS, Anthony (1993b), GIDDENS READER (uredil Philip Cassell), MacMillan.
- JOGAN, Maca (1986): "Sociološka teorija N. Luhmanna in vprašanje kontinuitete v sistemskem pristopu", Teorija in praksa, Ljubljana, št. 4-5, str 320-329 in 6, str. 429-438.
- KOKOT, Marjan (1991), "Sistemska družbena teorija?", ČKZ, 140-141, str 9-19, Ljubljana.
- LUHMANN, Niklas (1989), ECOLOGICAL COMMUNICATION, Polity Press, Cambridge.
- LUHMANN, Niklas (1990). ESSAYS ON SELF-REFERENCE, Columbia University Press, New York.

LUHMANN, Niklas (1995), "Pojem družbe", v: Kompendij socioloških teorij, uredil Frane Adam; Scripta, Ljubljana.

LUHMANN, Niklas (1995a), "The World Society as a Social System", v: READINGS IN CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORY (From Modernity to Postmodernity), uredil Donald McQuaire, Prentice Hall.

McQUAIRE, Donald in DENISOFF, R. Serge (1995), "Functionalism and Neofunctionalism", v: READINGS IN CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORY (From Modernity to Postmodernity), uredil Donald McQuaire, Prentice Hall.

MILLER, Max (1994), "Intersystemic Discourse and Co-ordinated Dissent: A Critique of Luhmann's Concept of Ecological Communication", v: Theory, Culture & Society, vol. 11, nr. 2, str. 101-121, SAGE

MOUZELIS, Nicos (1995), SOCIOLOGICAL THEORY: WHAT WENT WRONG (Diagnosis and remedies), Routledge.

MUENCH, Richard (1989), "Code, Structure and Action: Building a Theory of Structuration from a Parsonsian Point of View", v: THEORY BUILDING IN SOCIOLOGY: Assessing Theoretical Cumulation (uredil: J.H. Turner), SAGE, Newbury Park, London, New Delhi.

MUENCH, Richard (1994), SOCIOLOGICAL THEORY, vol. 3 (Development Since the 1960s), Nelson-Hall Publishers, Chicago.

RHOADS, John K. (1991), CRITICAL ISSUES IN SOCIAL THEORY, The Pennsylvania State University.

SHARROCK, W. W. (1990), "Individual and Society", v: R.J. Anderson, J.A. Huges in W.W. Sharrock (eds.), CLASSIC DISPUTES IN SOCIOLOGY, Unwin Hyman, London.

TURNER, Johnatan H. (1991), THE STRUCTURE OF SOCIOLOGICAL THEORY, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California.

TURNER, Johnathan H. in MARYANSKI, Alexandra R. (1995): "Is 'Neofunctionalism' Really functional?", v: READINGS IN CONTEMPORARY SOCIOLOGICAL THEORY (From Modernity to Postmodernity), uredil Donald McQuaire, Prentice Hall.

WATSON, Llewellyn G. (1987), DILEMMAS AND CONTRADICTIONS IN SOCIAL THEORY, University Press of America.

WILKE, Helmut (1993), SISTEMSKA TEORIJA RAZVITIH DRUŽB (dinamika in tveganost moderne družbene samoorganizacije), Znanstvena knjižnica, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana.

ZADNIKAR, Darij (1991), "Mravljinčar, Luhmann in subjekt", ČKZ, 140-141, str.95-108, Ljubljana.